

Розділ 6. Історія освіти

Барбаш Є.М.,

аспірантка кафедри іноземних мов Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

Рецензент:

Редько В.Г., завідувач відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук

ТЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІНШОМОВНІЙ ОСВІТІ У 60-90-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ (РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ)

У статті здійснено ретроспективний аналіз упровадження тестування як засобу контролю знань учнів з іноземних мов. Показано важливість тестового контролю, історію його застосування. Розглянуто основні етапи розвитку тестування у вітчизняній педагогіці. Установлено, що теорія і практика тестового контролю почала інтенсивно розвиватися лише з кінця 1990-х років. Проаналізовано основні види тестування на сучасному етапі розвитку вітчизняної іншомовної освіти.

Ключові слова: *тестовий контроль, критерії оцінювання, засоби контролю, іншомовна освіта, навчальні досягнення.*

Постановка проблеми. Інтеграція України до європейського співтовариства потребує зміни підходів до організації навчально-виховного процесу в системі загальної середньої освіти, зокрема до навчання іноземних мов та оцінювання навчальних досягнень щодо їх засвоєння. Протягом останніх десятиріч визначення якості володіння іноземними мовами в найвідоміших світових екзаменаційних системах (UCLES, IELTS, TOEFL тощо) здійснюється за допомогою тестів. Тест як інструмент вимірювання й оцінювання іншомовних умінь випускників шкіл прийнятий у незалежних зовнішніх іспитах низкою країн Європи і світу, до яких приєдналася й Україна. У вітчизняній практиці навчання іноземних мов роль тестування постійно зростає. Вітчизняна школа нині адаптується до тестової діагностики як до провідної тенденції міжнародної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організація тестового контролю – одна з найбільш обговорюваних тем у сучасній вітчизняній і зарубіжній методичній літературі. Ця проблема досліджена лінгвістами Великобританії і США (L. Vachman, W. Taylor, A. Hughes, R. Lado та ін.), вітчизняними вченими (Л. Банкевич, В. Коккота, Ф. Рабинович, В. Рапопорт, С. Фоломкина та ін.). Натепер існує велика кількість наукових досліджень тестування як засобу контролю навчальних досягнень учнів з іноземних мов.

Формулювання цілей статті. Метою статті є ретроспективний аналіз застосування тестування як методу контролю знань у вітчизняній іншомовній освіті (60-90-ті роки ХХ століття).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Варто зазначити, що світова тестологія розвивалася із другої половини ХІХ ст., однак перший тест з іноземної мови був складений у 1925 році Б. Вудом і використовувався на випускних іспитах у школах Нью-Йорка [7].

Тестування як метод контролю знань в українській педагогіці було представлено в кінці ХІХ – на початку ХХ століть. Перші дидактичні тести почали застосовуватися в СРСР

на початку 20-х років минулого століття; за допомогою них перевірялися швидкість, правильність читання й розуміння прочитаного, швидкість і правильність розрахунків і вирішення арифметичних задач, графічні знання й навички.

Проте період активної діяльності педагогів і тестологів у СРСР виявився коротким. У 1936 році вийшла постанова ВКП(б) "Про педологічні перекручення у системі Наркомосу" [11], у якій було засуджено практику тестування розумової обдарованості учнів, а також тестування успішності.

До тестування педагоги-практики повернулися на початку 60-х років ХХ століття та почали використовувати набори завдань у тестовій формі. У вітчизняній педагогіці розроблення та застосування методу тестування пов'язано з упровадженням програмованого навчання і, відповідно, програмованого контролю.

За завданням секції тестування науково-методичної ради навчально-методичного управління Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР були складені тести з іноземних мов, які вимірювали таке: засвоєння слів і виразів; засвоєння граматичних явищ; уміння робити переклад окремих пропозицій із виділенням граматичних труднощів; загальне розуміння тексту; техніку читання вголос; монологічне мовлення; уміння проводити аналіз пропозиції за граматичними ознаками; переказ прочитаного [3; 8]. Увага, як і раніше, приділялася контролю рецептивних умінь; говоріння перевірялося лише за допомогою монологічного мовлення.

У 70-х роках минулого століття "застійні" явища в теоретичному розробленні проблеми тестування були віддзеркаленням суспільно-політичної ситуації [11]. У СРСР багато говорилося про шкідливість і буржуазність тестів, про неприпустимість їх використання в педагогічній науці і практиці, оскільки тести використовуються в капіталістичних країнах, де за їх допомогою вирішуються питання расової і класової дискримінації; наголошувалося, що використання тестів принижує гідність особистості, особливо в тих випадках, коли отримані бали нижче середнього рівня; стверджувалося, що ніякі методи вимірювання не в змозі замінити викладача та його особистий досвід та що в педагогіці не може бути точної одиниці вимірювання, тому тестовий метод є неточним тощо.

За ініціативою Міжвузівської лабораторії і Всеросійської науково-методичної ради з іноземних мов при Міністерстві вищої і середньої спеціальної освіти РРФСР у 1974 році К. Івановою, Л. Банкевичем було розроблено перший стандартизований тест для оцінювання знань із граматики іноземних мов студентів немовних вузів. Цей та інші тести було застосовано в кількох ВНЗ Таганрога, Воронежа, Ростова-на-Дону, Кишинєва, Москви та Києва. Більшість досліджень і розроблень у тестології цього періоду були орієнтовані на вищу школу. Під керуванням А. Горчева було розроблено методику складання тестів, зокрема тести для контролю вмінь говоріння. Пропоновані тести склалися з декількох завдань для контролю діалогічних і монологічних умінь усного мовлення. Окремо оцінювалася повнота й логічність викладу.

Починаючи з 70-х і протягом 80-х років ХХ століття проблемою створення та апробації тестів з іноземних мов займалися такі колективи: кафедра іноземних мов Таганрогського радіотехнічного інституту на чолі з І. Цатуровою, співробітники Московського державного інституту іноземних мов імені М. Тореза Ю. Веденяпін, С. Фоломкіна, Н. Шебеко, учені ЕРСР І. Рапопорт, І. Соттер і Р. Сельг, колектив кафедри іноземних мов Ленінградського політехнічного інституту під керуванням професора Л.Банкевича, викладачі кафедри іноземних мов Таллінського політехнічного інституту на чолі з В. Коккотою, учені УСРС та інші. Кожний колектив збагатив методику викладання ІМ цінними знаннями, що розкривають теорію створення і практику впровадження тестів у систему формування іншомовної комунікативної компетенції. Так, під керуванням І. Цатурової було створено й апробовано систему локально стандартизованих тестів навчальних досягнень студентів, а також тест стартового рівня, стандартизований тест із граматики й тест із лексики. Згодом був організований факультет підвищення кваліфікації з

тестування для викладачів, проводилися регулярні школи-семінари. Напрями досліджень І. Рапопорта є досить різноманітними: апробація стандартизованих тестів (спільно з І. Соттером і Р. Сельгом), питання методології створення мовних тестів, удосконалення техніки тестування, проблеми надійності та валідності тестів тощо.

У республіках Прибалтики було складено та апробовано локально стандартизовані тести, приділено увагу питанням техніки тестування – створення тестів типу клоуз, тестів аудіювання та лінгвістичних здібностей. Масштабність проведеної роботи відображають такі факти: в апробації тестів взяли участь 75 вищих навчальних закладів 9-ти союзних республік СРСР.

Кінець 80-х років минулого століття для українського державотворення був визначальним періодом. Перебудова суспільного ладу, політика часткової відкритості викликали цікавість до життя за кордоном, тому з'явилася природна мотивація до вивчення іноземних мов. Пріоритетними навичками стали комунікативні. Зміна пріоритетів у методології навчання іноземних мов (практичне оволодіння іншомовним спілкуванням та іншомовною культурою), безперечно, спричинили зміни системи навчання та її компонентів, зокрема, контролю.

Із набуттям незалежності нашою державою вітчизняні науковці отримали можливість аналізувати й запозичати кращі здобутки світового досвіду щодо методів навчання іноземних мов. Із 1980 – початку 1990 років у країнах Європи було запущено багато програм у сфері мовної освіти: COMETT (Community Action Programme for Education and Training for Technology in the European Community), ERASMUS (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students; із 1987 року в ній взяли участь понад 1,5 млн осіб), LINGUA (програма, спрямована на сприяння вивченню іноземних мов), TEMPUS (Trans-Mobility Programme for University Students), LEONARDO DA VINCI (програма, спрямована на стимулювання розвитку нових методів навчання) та SOCRATES (включала ERASMUS та LINGUA, але мала надзвичайне значення для розширення сфери діяльності у школах на основі включення програми COMENIUS у шкільну освіту). Починаючи з 1997 року всі освітні програми ЄС були поступово відкриті для нових країн-аплікантів, зокрема й для України. Контроль знань з іноземних мов переважно здійснювався за допомогою тестових методик. Напрацювання міжнародних освітніх систем (TOEFL, IELTS, тощо) дозволили використати певною мірою тестові методики як для проміжного, так і для підсумкового контролю знань учнів.

Глобалізаційні процеси, відкритість нашої країни до адаптації кращого світового досвіду в навчанні іноземних мов, можливість оцінити результативність методик навчання й контролю знань, зацікавленість школярів у здобутті знань з іноземних мов стали одним із актуальних напрямів оновлення шкільної іншомовної освіти в 90-ті роки ХХ століття. У цей час спостерігалася тенденція відставання методичних підходів і засобів викладання іноземних мов у вітчизняній освіті від сучасних світових напрацювань. Прогресивним методам контролю (тестуванню) приділялася недостатня увага: у підручниках цей метод контролю був мало представлений, хоча була наявна значна кількість тестових розробок.

На початку 90-х років ХХ століття тестування вперше з'являється в розробленому колективом авторів (під керуванням Н. Скляренко) навчально-методичному комплексі для 5-го класу та в започаткованій серії підручників англійської мови для середньої загальноосвітньої школи "English through Communication" (Англійська мова у спілкуванні) [2]. У зазначеному підручнику вперше було вміщено тестові завдання для контролю знань із фонетики. Недостатня увага авторів підручників до тестування як засобу контролю компенсувалася появою значної кількості позашкільних розробок, наприклад за авторством Т. Ніколаєнко (1997), С. Ніколаєвої (1995), Г. Бадаєнц (1998), Л. Пасічник, О. Шерстюк (1998), Л. Сажко (1998) та інших.

Надзвичайно важливим кроком у контексті розвитку тестування мало б стати розпочате в 1993–1994 роках упровадження тестування на випускних іспитах у середніх

школах, результати яких планувалося зараховувати як складову вступних іспитів до вищих навчальних закладів України. Але, на жаль, на державному рівні процес згорнувся, і лише деякі ентузіасти продовжували працювати над проблемами тестування. Позитивною і прогресивною, на наш погляд, була спроба стандартизувати в масштабах країни вимірювання та оцінювання рівня знань усіх випускників середніх шкіл за єдиними критеріями.

До питання масового тестування випускників шкіл уряд повернувся в 2006 році, коли було запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання; до того часу світовий досвід із вивчення іноземної мови як іноземної передавався в межах співпраці із волонтерськими організаціями. Наприклад, проект "Викладання англійської мови як іноземної", реалізований у 1998 році Корпусом Миру в Україні, передбачав викладання волонтерами англійської мови у школах, проведення тренінгів в інститутах післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Протягом 90-х років відбулися значні зміни в розробленні та використанні тестових завдань. Так, у 1989 році вийшов друком науково-теоретичний посібник В. Коккоти, у якому автором диференційовано тести на стандартизовані, які перевіряються на великій вибірці досліджуваних та які розробляються лише колективами методистів, та нестандартизовані або викладацькі/вчительські, які необов'язково відповідають показникам якості.

Із середини 90-х років у педагогічній літературі збільшилася кількість публікацій, присвячених тестовому контролю й розробленню тестових завдань (Л. Денисова, В. Симкін, С. Ніколаєва, О. Петрашук та ін.), де стандартизовані та нестандартизовані тестові завдання не протиставляються, а є складовими системи контролю рівня навчальних досягнень. Прикладом цього може бути, зокрема, серія посібників С. Ніколаєвої та її колег; видання були надруковані наприкінці 90-х років [8]. У них розглядаються основні поняття теорії тестування іншомовних навичок і вмінь, описуються головні типи тестових завдань для контролю рівня сформованості лексичної компетентності учнів/студентів, демонструються різноманітні варіанти формулювання інструкції українською й англійською мовами, наводяться приклади фрагментів зарубіжних тестів. Тобто для проведення поточного контролю запропоновано стандартизовані або локально стандартизовані тестові завдання.

У вітчизняній методиці домінує думка О. Петрашук, яка наголошує, що стандартизовані тести не призначені для організації поточного контролю на уроках іноземної мови, який забезпечує зворотний зв'язок у навчанні. Такий зв'язок, на її думку, можливий за умови застосування систематичного тестування за допомогою нестандартизованих (вчительських) тестів. Тобто тести розробляються вчителем для проведення регулярного контролю, що дозволяє спостерігати за динамікою успішності учнів в оволодінні іноземною мовою, а також визначити рівень успішності обраної педагогом стратегії навчання [8]. Важливим у поточному тестуванні, вважає О. Петрашук, є те, що вчительські тести не потребують жорсткого дотримання всіх стандартних критеріїв, тому що застосовуються для проведення "неофіційного контролю". Водночас розроблено певні вимоги, що мають бути враховані педагогом під час розроблення тестових завдань: визначення чітких об'єктів тестування; вибір адекватного тестового завдання; добір тестових завдань середньої складності; вибір придатних альтернатив; наявність шкали оцінювання.

Привертає увагу факт, що на державному рівні не сформовано довіру до застосування тестових випробувань для випускників шкіл. У 1993 році було видано збірник завдань для перевірки знань, умінь і навичок випускників шкіл, ліцеїв і гімназій, рекомендований Міністерством освіти України [1]. Аналіз змісту завдань показав, що в них зосереджено увагу на визначенні рівня сформованості умінь читання, письма й аудіювання. Визнано, що читання як вид мовленнєвої діяльності засвоюється учнями досить швидко й легко, тому рівень сформованості письма оцінюється із двічі більшої кількості балів, а аудіювання – із тричі більшої. Не запропоновано завдання для перевірки говоріння, яке відноситься до усного мовлення. У зв'язку з цим виникло питання недостатньої валідності представлених тестових завдань.

Появу вказаного збірника тестових завдань можна розглядати як важливий етап становлення тестового контролю у вітчизняній методиці щодо визначення сформованості іншомовної компетентності учнів. Це була спроба не лише розроблення й апробації, а й реалізації принципу об'єктивності в системі контролю. Водночас варто зазначити, що недовірливе ставлення до тестового підсумкового контролю виявилось в тому, що декілька років в українських школах пропонувалося використовувати паралельно усні й письмові випробування з іноземних мов за спеціальними (нетестовими) підготовчими завданнями. Так, у "Рекомендаціях щодо проведення екзаменів з іноземної мови у 9-х і 11/12-х класах загальноосвітніх навчально-виховних закладів", розроблених Міністерством освіти України, вказано, що екзамени з іноземних мов можуть проводитись як за білетами (усно), так і за тестами (письмово) [11].

Важливим для розвитку тестового контролю було розроблення Державного освітнього стандарту з іноземної мови (проект) на початку 1998 року. С. Ніколаєвою вказано, що з метою реалізації стандарту було складено тестові завдання для визначення рівня володіння учнями вміннями аудіювання, читання, письма й говоріння, визначено основні параметри підсумкового тесту за базовий курс навчання та запропоновано характеристику вимірників [5]. Підсумком стало видання серії посібників групою методистів на чолі з С. Ніколаєвою, а також обґрунтування системи тестового контролю в навчанні іноземних мов О. Петрашук. Науковцем доведено, що станом на 1999 рік чинні програми навчання та проект Державного стандарту з іноземних мов мали виражену комунікативну спрямованість, чітко відображену в головній меті навчання – оволодіння учнями іноземною мовою як засобом спілкування. Водночас наявна практика контролю рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності учнів середньої загальноосвітньої школи як у процесі навчання, так і на випускних іспитах не відповідала принципу комунікативності навчання, що зумовило суперечність між характером програмових вимог до володіння іноземними мовами та характером традиційних форм контролю. Ще одним невирішеним питанням залишалось визначення вимірників навчальних досягнень учнів середніх загальноосвітніх шкіл, наявність яких передбачено проектом державного стандарту з іноземних мов.

На початку 90-х років минулого століття в Україні було розроблено тести з іноземних мов для учнів середніх навчальних закладів, які використовувались під час проведення випускних іспитів. Проте отримані результати виконання випускниками середніх шкіл у 1993-1995 роках нестандартизованих тестів з іноземних мов були ненадійними через відсутність науково обґрунтованої методики розроблення подібних тестів, а також процедур оцінювання як якісних характеристик тестових завдань, так і відповідей на завдання. Отже, стандартизація тестового контролю для проведення випускних іспитів також залишалася проблемою, що потребувала вирішення, оскільки державним стандартом передбачалося застосування тестів як вимірників навчальних досягнень учнів в оволодінні іншомовними комунікативними компетентностями відповідно до програмових вимог.

Висновки. Реформа української освіти передбачає, щоб учитель застосовував найбільш ефективні методи і прийоми контролю й оцінювання знань та вмінь учнів. Сучасний розвиток зарубіжної й вітчизняної тестології викликає закономірний інтерес до ретроспективного аналізу впровадження тестів у іншомовну освіту. Стаття присвячена проблемі становлення тестових методик і розповсюдження їх у вітчизняному просторі.

Незважаючи на те, що проблема контролю має багатовікову історію, теорія і практика тестового контролю почала інтенсивно розвиватися тільки з кінця 1990-х років, оскільки в радянській педагогіці тестування не розглядалося як валідний засіб контролю знань.

Із здобуттям незалежності України вітчизняні науковці отримали можливість ознайомитися зі світовими розробками в галузі тестування та долучитися до світових програм у сфері освіти. Набутий досвід дозволив запровадити загальнодержавне тестування, зокрема й з іноземної мови. Проте у вітчизняній освітній практиці поки ще недостатньо якісних та валідних тестів, а в навчальному процесі тестування ще часто сприймається

критично. Науковий рівень тестування в Україні (розроблення тестів, проведення тестування, оброблення, педагогічний аналіз результатів та їх інтерпретація) поки ще не відповідають міжнародним стандартам у цій галузі.

У цілому, підбиваючи підсумки розвитку педагогічного тестування, дійшли висновку, що нині педагогами України накопичено певний досвід тестування, ними усвідомлено, що теорія педагогічних вимірювань – наука, що має методологію, методи й апарат, необхідні для розроблення якісних педагогічних тестів. Натепер великими тиражами видаються інноваційні роботи з питань педагогічних тестів вітчизняних і зарубіжних учених, збірники матеріалів із тестами ЗНО, спеціальні журнали з тестової проблематики.

Список використаних джерел

1. Англійська мова : завдання для тестової перевірки знань, умінь і навичок випускників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв і гімназій / М-во освіти України ; Упр. шк. – К : РВЦ "Проза", 1993. – 241 с.
2. Англійська мова у спілкуванні : підручник [для 5 кл. середніх шкіл] / Складенко Н. К., Гапонова С.В., Бичкова Н.І. – К. : Освіта, 1996. – 416 с.
3. Горчев А.Ю. Опыт тестового контроля по иностранным языкам в школе : сб. науч. тр. / НИИ школ / ред.-сост. А.Ю. Горчев. – Москва : НИИ школ, 1977. – С. 5-27.
4. Коккота В. А. Лингводидактическое тестирование : научно-теоретическое пособие / В. А. Коккота. – М. : Высшая школа, 1987. – 127 с.
5. Ніколаєва С. Ю. Про хід підготовки державного освітнього стандарту з іноземної мови (загальна середня освіта) / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1998. – № 1. – С. 3-4.
6. Ніколаєва С. Ю. Тестовий контроль лексичних навичок письма (англійська мова) / С. Ю. Ніколаєва, В. М. Тітова // Бібліотека журналу "Іноземні мови". – К. : Ленвіт, 1998. – 72 с.
7. Новицкая Т. М. Тесты как одна из важных составляющих процесса обучения иностранному языку с использованием ТСО и программированного обучения / Т. М. Новицкая, А. С. Границкая // Методика преподавания иностранных языков в вузе : збірник наукових праць. – М., 1972. – Т. 1. – Ч. 2. – С. 271–294.
8. Петрашук О. П. Теоретичні основи тестового контролю іншомовної комунікативної компетенції учнів середньої загальноосвітньої школи (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання: германські мови" / О.П. Петрашук. – К., 2000. – 38 с.
9. Раппопорт И. А. Тесты в обучении иностранным языкам в средней школе / Раппопорт И., Сельг Р., Соттер И. – Таллин : Валгус, 1987. – 352 с.
10. Рекомендації щодо проведення екзаменів з іноземної мови у 9-х і 11/12-х класах загальноосвітніх навчально-виховних закладів // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – № 4. – С. 25–29.
11. Шуляк С. О. До питання про історію розвитку тестової культури в Україні / С.О. Шуляк // Інформаційні технології в освіті : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Херсонський держ. ун-т ; [редкол. О.В. Співаковський та ін.]. – Херсон, 2010. – Вип. 8. – 262 с.

Барбаш Е.М. Тестирование как способ контроля учебных достижений учащихся в отечественном иноязычном образовании в 60-90-е годы XX века (ретроспективный аспект)

В статье приведён ретроспективный анализ внедрения тестирования как средства контроля знаний учащихся по иностранным языкам. Показано важность тестового контроля, историографию его применения. Кратко рассмотрены основные этапы развития тестирования в отечественной педагогике. Установлено, что теория и практика тестового контроля интенсивно стали развиваться только с конца 1990-х годов. Проанализированы основные виды тестирования на современном этапе развития украинского образования.

Ключевые слова: тестовый контроль, критерии оценивания, способы контроля, иноязычное образование, учебные достижения.

Barbash, E.M. Testing as a Pupils' Learning Achievements Means of Control in Foreign Language National Education in the 60s-90s of the XX-th Century (Retrospective Aspect)

The article presents the retrospective analysis of testing implementation as a pupils' foreign language learning achievements control means. Testing importance and historiography of its use have been presented. The main stages of testing development in the National Pedagogy have been depicted. It has been stated the theory and practice of testing began to develop intensively in the late 1990-ies. The main directions of testing implementation at the Ukrainian education development at the current stage have been analyzed.

Key words: testing, assessment criteria, means of control, foreign language education, learning achievements.